

The structure and the contents of a human can be determined on the basis of the threats to his vital activity.

In this regard, we must consider the relatively new types of threats to human life: the Internet threats and threats of spirituality. Their danger is growing rapidly, up to the threats to the national security, and requires the adequate social responses. They are especially dangerous for teens due to their increased vulnerability with not yet fully formed psyche. These two types of threats partially overlap and fit together.

A source of new and rapidly growing threats to children and adolescents is a massive spread of the Internet. The content of these threats includes:

- spreading through social networks and forums of personal data and information on children's behaviour;*
- children's viewing pornography online;*
- viewing of material containing scenes of violence, cruelty to people and animals, promoting criminal and extremist activities;*
- cyber-bullying.*

Spiritual threats to the current generation of teenagers have a tendency to rapid increase. This is determined by several factors: the increasing fierce attacks of the forces seeking to dominate the world; the development of technologies of mass manipulation of consciousness (the Internet, social networks, video, mobile, flash mob); the continuous development of technology of the catch-all personality (CCTV, chips, electronic passports, electronic money, electronic badges, electronic health records, etc.).

Key words: *life competence, personality, independent life, life values, Internet.*

УДК 371.3+811.111

М. О. Кушніров

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ОРІЄНТАЦІЯ НА ЦІННОСТІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ Й ГУМАНІЗМУ

У статті розглянуто сучасні підходи до навчання іноземної мови, зорієнтованість його змісту на цінності особистісного розвитку й гуманізму. Показано значення навчання іноземної мови, викладено думки сучасних учених стосовно стратегії та змісту навчання її, пріоритетних характеристик комунікативно-діяльній, особистісно орієнтованій та культурологічній парадигми сучасної шкільної іншомовної освіти. Представлено погляди науковців на цінності, мовну особистість. Автор підкреслює необхідність подальшого поліпшення якості навчання іноземних мов.

Ключові слова: *підходи до навчання іноземної мови, вимоги до змісту навчання іноземної мови, особистісно орієнтоване навчання, сучасна шкільна іншомовна освіта, цінності, мовна особистість.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації міжнародних контактів зростає значення вивчення іноземної мови, якій належить роль важливого засобу спілкування. Актуальною залишається проблема цінностей, вона є предметом постійної уваги вітчизняних і зарубіжних філософів, соціологів, психологів і педагогів. Стратегію модернізації освіти визначають інноваційний розвиток, гуманізація навчання, зорієнтованість його змісту на цінності людиноцентризму.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасні філософія й методологія науки розглядають поняття цінностей як одне з найскладніших. Учені досліджують психологічну природу й механізми формування системи ціннісних орієнтацій особистості, педагогічний вплив на процес засвоєння цінностей, моделюють способи інтеріоризації їх (В. Андрущенко, Н. Бочкарьова, Е. Гусинський, Н. Журавльова, І. Зязюн, В. Крижко, Д. Леонтєв, О. Пометун, К. Роджерс, С. Рубінштейн, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, Л. Скуратівський, Л. Хомич та ін.). Впливу духовної культури на формування життєвих цінностей присвячені праці І. Беха, Т. Бутківської, В. Вернадського, А. Гуревич, Д. Леонтєва, П. Сорокіна. Багато досліджень стосується проблеми формування системи цінностей у студентів, учнів старшої школи; дане питання розглядається в контексті вивчення іноземної мови, історії й суспільствознавства (Г. Васьківська, М. Гез, І. Зимня, С. Косянчук, Ю. Пассов, О. Пометун, В. Редько). Сучасні підходи до навчання іноземної мови цікавлять багатьох науковців (О. Бігич, І. Бім, В. Буренко, Н. Жеренко, О. Коваленко, О. Метьолкіна, С. Ніколаєва, В. Редько, Л. Сажко, М. Сухолуцька, В. Черниш, Л. Шавернева, О. Шаленко та ін.).

Мета статті – розглянути сучасні підходи до навчання іноземної мови, зорієнтованість його змісту на цінності особистісного розвитку й гуманізму, дослідити положення науковців про мовну особистість.

Виклад основного матеріалу. Основне призначення іноземної мови, як зазначено в програмі з іноземної мови для загальноосвітніх навчальних закладів, – сприяти в оволодінні учнями вміннями й навичками спілкуватися в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових сферах і ситуаціях. Середня школа є тим навчальним закладом, де формуються базові механізми іншомовного спілкування, котрі в майбутньому випускники зможуть розвивати й удосконалювати відповідно до власних потреб. Головна мета навчання іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах полягає у формуванні в учнів комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок. Розвиток комунікативної компетенції залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних знань, умінь і навичок, які забезпечують входження особистості в інший соціум і сприяють її соціалізації в новому для неї суспільстві.

Компетентнісний підхід загалом передбачає «мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну та інші складові результатів навчання, що відбиває прирощення не лише знань, умінь і навичок, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення» [10, 124].

Останнім часом уточнено термін «іншомовна комунікативна компетентність»: це здатність успішно вирішувати завдання взаємодії та взаєморозуміння з носіями мови, що вивчається, у відповідності до норм і культурних традицій в умовах прямого та опосередкованого спілкування [6, 12].

Як відомо, формування комунікативної компетентності вимагає переорієнтації вчителя на особистісно-діяльнісну модель взаємодії з учнями. Це передбачає активне залучення самого учня до пошукової навчально-пізнавальної діяльності, організованої на основі внутрішньої мотивації, організацію спільної діяльності, партнерських стосунків учителів і учнів; забезпечення діалогового спілкування не лише між учителями й учнями, а й між самими учнями в процесі здобування нових знань [12].

Важливий напрям у професійній діяльності вчителя – впровадити у шкільну практику компетентнісно-діяльнісний підхід до навчання мови, орієнтований на формування мовної особистості, яка володітиме вміннями й навичками комунікативно доцільно користуватися засобами мови для успішної різнобічної життєвої діяльності. Компетентнісний підхід поряд із комунікативно-діяльнісним, когнітивно-комунікативним, особистісно орієнтованим повинен започатковуватись у дошкільному навчальному закладі, реалізовуватись на етапі оволодіння мовою в початковій і основній школі, систематизуватись у старших класах загальноосвітньої школи, вдосконалюватись у вищій школі.

«Згідно з комунікативно-діяльнісним підходом та з урахуванням навчального й життєвого досвіду учнів, їхніх інтересів і схильностей, зростає пріоритетність методів і форм навчальної діяльності, що забезпечують соціальну взаємодію учнів у процесі комунікації. Насамперед, такими можуть бути інтерактивні методики навчання, що дають можливість виконувати комунікативно-пізнавальні завдання засобами іншомовного спілкування: інформаційно-комунікаційні технології, рольові ігри, навчальні ситуативні завдання, парні та групові форми роботи, проектна діяльність тощо. Вони сприяють формуванню в учнів готовності до самостійної діяльності, до роботи в колективі, толерантного ставлення до всіх учасників соціальної взаємодії, до власної відповідальності за результативність виконаного завдання та критичного ставлення до отриманих результатів» [1].

Нові освітні реалії передбачають формування філософії сучасного європейця – «навчання упродовж життя», що дає усвідомлення необхідності самоосвітньої діяльності особистості та її готовності опанувати нові знання, зокрема вивчати мови. Такі реалії потребують змін вимог до рівнів володіння іноземними мовами, визначення нових підходів до відбору змісту та організації матеріалів, використання адекватних форм і видів контролю [4, 2].

Зміст навчання іноземної мови учнів середньої школи, реалізований у підручниках, як підкреслюють В. Редько, В. Буренко, має відповідати певним вимогам і забезпечувати:

- оволодіння школярами тим рівнем комунікативної компетентності, що визначений навчальною програмою диференційовано для кожного класу;

- можливість сформувати в учнів уміння й навички іншомовного спілкування в усіх його функціях у межах сфер і тем, окреслених програмою;
- комплексне, взаємопов'язане та збалансоване оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, концентричність пред'явлення навчального матеріалу, його ситуативну зумовленість;
- формування в учнів соціокультурної компетентності через використання в підручниках як засобах реалізації змісту відповідних текстових та ілюстративних матеріалів, сприяння вихованню толерантного ставлення й поваги до культури, звичаїв, способу життя народів, мова яких вивчається;
- реалізацію культурологічного спрямування навчання, залучаючи до змісту підручників завдання, що сприяють моделюванню ситуацій спілкування за принципом «діалогу культур»;
- створення комунікативної атмосфери засобами змісту підручників, наближення її до умов реального спілкування, надання можливості використовувати багатоканальну мовленнєву взаємодію за допомогою різноманітних вправ і завдань, які можна виконувати індивідуально, у парах і групах залежно від соціальних потреб спілкування;
- особистісну орієнтованість навчального матеріалу;
- умови створення на уроках різноманітних соціально-комунікативних ситуацій, які б відтворювали в навчальному процесі атмосферу, наближену до реального спілкування, що сприяє соціалізації особистості в іншомовному й іншокультурному соціумі;
- комплексне виконання практичної, виховної, розвивальної, освітньої цілей навчання;
- виконання завдань діяльнісного, проблемного, творчого характеру, що забезпечують розвиток креативного мислення, загальнонавчальних умінь, об'єктивного оцінювання й переосмислення свого досвіду, вироблення власної траєкторії та власних стратегій навчання;
- усвідомлене використання учнями власного навчального досвіду та міжпредметних зв'язків [1]. Ці вимоги узгоджуються з критеріями та принципами іншомовної освіти відповідно до пріоритетів, визначених соціально-економічним розвитком держави і європейською та світовою спільнотами [2; 3].

Аналізуючи сучасні підходи до навчання іноземної мови, відзначаємо зорієнтованість його змісту на цінності особистісного розвитку й гуманізму. Гуманізм – це світогляд, заснований на ставленні до людини як до найвищої цінності, на захисті права особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей.

На основі Державного стандарту розроблено навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів, для профільної

школи й дошкільників [5; 8]. Фахівці продумують план дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах і в початковій школі [7], у загальноосвітніх навчальних закладах, спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов, у білінгвальних класах, у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин, з вивченням двох іноземних мов.

Серед особливостей формування в учнів іншомовної комунікативної компетенції у школах з поглибленим вивченням іноземних мов слід назвати введення курсу перекладу та курсу гідів-перекладачів, посилення інтегрованого навчання, впровадження білінгвального навчання, забезпечення профільного навчання.

Формування навичок перекладацької діяльності, розвиток умінь усного та письмового перекладу здійснюється на основі автентичних матеріалів, які співвідносяться за своєю тематикою з типом профільного навчання й мають відповідати інтересам і потребам учнів. Курс гідів-перекладачів спрямований не лише на вдосконалення комунікативної компетенції учнів, але й на формування особистості й індивідуального світосприйняття, розширення й узагальнення знань рідної культури та історії, розвиток навичок дослідної роботи. Для цього можуть використовуватися проектні форми організації діяльності, дискусії, диспути, підготовка доповідей, повідомлень. Особлива увага має приділятися розвитку вмінь ясно й чітко висловлювати думки, урахувати специфіку аудиторії та адаптувати своє мовлення відповідно до умов спілкування, грамотно аргументувати власну точку зору. Організація навчання в курсі гідів-перекладачів має базуватися на принципах постійної мовленнєвої взаємодії, творчого підходу до оволодіння знаннями, навичками й уміннями, індивідуальної активності учнів, компаративності (комунікативної компетенції не лише іноземною мовою або іноземними мовами, але й рідною) [9].

В умовах інтеграції школярі швидше навчаються креативно мислити, здійснювати пошук необхідної інформації, зіставляти, аналізувати, робити висновки. Даний підхід до навчання сприяє формуванню в учнів цілісної картини світу, розуміння ролі та місця культури власного народу й інших народів у глобальному світовому просторі. Білінгвальне навчання – процес здобуття білінгвальної освіти та формування особистості, відкритої до взаємодії з оточуючим світом. Іноземна мова у процесі такого навчання є не лише засобом комунікації, але й інструментом пізнання світу, здобуття фахових знань і вмінь, досягнення високого рівня мовної та мовленнєвої компетенції. Білінгвальна освіта – результат навчального процесу, у якому низка дисциплін викладається іноземною мовою. Така освіта передбачає набуття школярами мовної та мовленнєвої компетенції рідною та іноземною мовами, дає можливість вільного діалогу обома мовами, розширює й поглиблює полікультурне розуміння світу, готує основу для використання

іноземної мови в майбутній професійній діяльності. Профільне навчання забезпечує можливості для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в сучасних умовах реформування суспільства [9].

Профільне навчання іноземної мови визначають як поглиблене вивчення іноземної мови та спеціалізацію, тобто орієнтацію на продовження освіти у визначеному напрямі з метою оволодіння відповідним фахом: учителя, викладача, лінгвіста, перекладача. Для досягнення спеціалізації вводяться спецкурси, факультативи, курси за вибором, наприклад: «Вступ до мовознавства», «Основи іноземної філології», «Ділова іноземна мова», «Основи перекладу», «Іноземна література», «Друга іноземна мова».

«Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: навчання, викладання й контроль», Європейські Стандарти та інші сучасні європейські стратегічні документи в галузі навчання іноземних мов спрямовують діяльність школи на формування мовної особистості як стратегічного орієнтира шкільної освітньої політики, що продиктовано самою сутністю цього феномена та статусом мовленнєвого розвитку людини як основи будь-якої освіти, оскільки когнітивні аспекти функціонування особистості та її інтелект, насамперед, проявляються в мові [2; 3].

На основі положення Ю. Караулова про мовну особистість як носія не лише мовного матеріалу в системному й функціональному аспектах (мовна свідомість) І. І. Халеєва висунула положення про вивчення іноземної мови як формування «вторинної мовної особистості». Зазначена мовна особистість містить у собі комплекс певних якостей. Передусім, це здатність брати участь у різноманітних видах усвідомленої мовленнєвої діяльності та використовувати різні комунікативні ролі в умовах соціальної взаємодії людей один з одним і зі світом, що їх оточує. Вторинна мовна особистість – універсальна загальнопедагогічна категорія, якій притаманні такі якості, як творчість, самостійність, здатність соціально взаємодіяти з партнерами, адекватно розуміючи цілі такої взаємодії; включатись у сучасні світові процеси розвитку цивілізації, вдосконалювати суспільство [11]. Дана сутність категорії «мовної особистості» претендує стати об'єктом формування на рівні навчальних дисциплін у будь-якому закладі освіти.

Реальністю та потребою сьогодення стало вивчення в школі двох іноземних мов. До цього питання прикута увага педагогів, методистів, лінгвістів. Метою іншомовної освіти у глобальному масштабі стає розвиток полікультурної та багатомовної особистості, у тому числі через формування її комунікативної компетентності, що проявляється в здатності й готовності здійснювати спілкування засобами іноземної мови на міжкультурному рівні в широкому культурологічному аспекті.

Неодмінною умовою ефективності процесу навчання другої іноземної мови є її усвідомлене засвоєння; головне місце відводиться завданням пізнавального характеру.

У процесі навчання другої іноземної мови важливо використовувати сучасні освітні технології, за таких умов зменшується частка репродуктивної діяльності. До таких технологій відносять проблемне навчання; колективне навчання; різнорівневе навчання; дослідницькі методи навчання; проектні методи навчання; технологію дебатів; технологію ділових, рольових та інших видів ігор; навчання у співпраці; технологію дистанційного навчання.

Починаючи з 5-го класу, усі ці технології на тому чи іншому рівні впроваджуються на уроках і в позаурочний час. Учні захищають свої проекти, проводять дослідження, виступають у різних ролях, пропонують власний варіант рішення проблеми з урахуванням вікових і мовних можливостей. Комунікативна спрямованість навчання при цьому зберігає своє пріоритетне значення.

Фахівці зазначають, що успішне навчання другої іноземної мови залежить не тільки й навіть не стільки від засвоєння матеріалу навчального посібника, скільки від ступеня занурення в «життя з іноземною», участі в іншомовному житті не тільки першої, але й другої іноземної мови. Сприяють освоєнню другої іноземної мови наявність досвіду вивчення першої іноземної мови, більш пізній початок навчання й тому більш усвідомлений підхід до вивчення мови. Необхідно зважати на індивідуальні особливості учня й диференціювати навчання, враховуючи рівень вивчення першої мови. Для одних учнів треба створювати умови для швидшого просування, іншим давати можливість для повторення та тренування. Дуже важливі принципи економії та інтенсифікації навчання. Процес оволодіння другою іноземною мовою можна значно інтенсифікувати, якщо учні мають високий рівень володіння англійською мовою.

Чинники, що сприяють економії часу та інтенсифікації процесу навчання:

- володіння латинським шрифтом скорочує період альфабетизації та зводить його до роз'яснення та засвоєння відмінностей звуко-буквених відповідностей у різних іноземних мовах, графічного та звукового образу слова;
- наявність значного потенційного словникового запасу (слова англійської мови, що мають схожість з іншими іноземними мовами, прямі запозичення з англійської мови, інтернаціоналізми полегшують процес навчання читання та сприяють швидшому оволодінню лексику другої іноземної мови);
- швидке просування у сфері читання сприяє більш швидкому розвитку соціокультурної компетентності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, сучасна організація навчання іноземної мови забезпечує комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту. Зміст сучасного навчання іноземної мови зорієнтовано на цінності особистісного розвитку й гуманізму. Для формування мовної особистості треба об'єднати зусилля всіх учителів і викладачів усіх шкільних предметів. Питання поліпшення якості навчання іноземної мови залишається актуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буренко В. Стратегічні напрями розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти / Валентина Буренко, Валерій Редько // Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. – № 4. – С. 28–33.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий керівник українського видання доктор пед. наук, професор С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Карп'юк О. Д. Європейське Мовне Портфоліо: методичне видання / О. Д. Карп'юк. – Тернопіль : Лібра Terra, 2008. – 112 с.
4. Методичні рекомендації щодо вивчення іноземних мов у 2012 – 2013 навчальному році (лист МОНмолодьспорт від 01.06.2012 року №1/9-426) // Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. – № 4. – С. 2–8.
5. Навчальні програми з іноземних мов для старшої профільної 12-річної школи. Академічний рівень // Іноземні мови. – 2010. – № 1. – С. 8–37.
6. Николаева С. Ю. Проект «Тьюнинг образовательных систем в мире» и формирование иноязычной коммуникативной компетентности / С. Ю. Николаева // Іноземні мови. – 2012. – № 2. – С. 5–12.
7. План дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі ЗНЗ на 2009–2012 роки // Іноземні мови. – 2009. – № 2. – С. 10–12.
8. Програма з англійської мови для дошкільників та учнів першого класу загальноосвітніх навчальних закладів // Іноземні мови. – 2010. – № 1. – С. 58–69.
9. Сажко Л. А. Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції у школах з поглибленим вивченням іноземних мов / Л. А. Сажко // Іноземні мови. – 2011. – № 1. – С. 26–30.
10. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2008. – 232 с.
11. Халеева И. И. Понимание иноязычного устного текста как аспект межкультурной коммуникации / И. И. Халеева // Глядя в будущее. – М. : ЗЕМА ; МГЛУ, 1992. – С. 120–127.
12. Хом'як А. Особистісно-діяльнісний підхід як важлива умова формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення англійської мови [Текст] / А. Хом'як // Молодь і ринок. – 2008. – № 2 (37). – С. 129–134.

РЕЗЮМЕ

Кушниров М. А. Современные подходы к обучению иностранному языку: ориентация на ценности личностного развития и гуманизма.

В статье рассматриваются современные подходы к обучению иностранному языку, ориентация его содержания на ценности личностного развития и гуманизма. Показано значение обучения иностранному языку, изложены мысли современных

учёных о стратегии и содержании обучения ему, приоритетных характеристиках коммуникативно-деятельностной, личностно ориентированной и культурологической парадигме современного школьного иноязычного образования. Представлены взгляды учёных на ценности, языковую личность. Автор подчёркивает необходимость дальнейшего улучшения качества обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: подходы к обучению иностранному языку, требования к содержанию обучения иностранному языку, личностно ориентированное обучение, современное школьное иноязычное образование, ценности, языковая личность.

SUMMARY

Kushnirov M. Modern approaches to the teaching of a foreign language: focusing on values of personal development and humanism.

The article considers modern approaches to the teaching of a foreign language, orientation of its content on the values of personal development and humanism. The main goal of the teaching of a foreign language in secondary school is the development of communicative competence the ground for which is the communicative skills based on language knowledge and skills. The development of communicative competence depends on socio-cultural and sociolinguistic knowledge, abilities and skills. The significance of the teaching of a foreign language is shown, the thoughts of modern scientists (Red'ko V., Burenko V.) as to the strategies and the content of its teaching, priority characteristics of communicative-active, personality-oriented and cultural paradigm of the modern school foreign language education are focused. In accordance with the communicative-active approach and taking into account the pupils' educational and life experience, their interests and inclinations the priority of methods and forms of educational activity which provide the social interaction of students in the communication process increases. First of all, this can be interactive teaching methods which allow to fulfill the communicative-cognitive tasks by the means of foreign language communication. V. Red'ko and V. Burenko work out their own point of view as to the content of the teaching of a foreign language, which is implemented in the textbooks, and in particular as to what it should provide. L. Sazhko characterizes the features of the foreign language communicative competence formation at schools with the profound studying of foreign languages: establishment of the translation course and the course of guides-interpreters, amplification of integral education and the introduction of bilingual education, the support of specialized education.

The scientists' views on the values and language identity are stated. I. Khaleeva, on the basis of the U. Karaulova's treating the linguistic personality not only as a bearer of the language material in the systemic and functional aspects (linguistic consciousness) has carried out a statement about the study of a foreign language as the formation of «secondary language personality». This linguistic personality contains a range of certain qualities. First of all, it is the ability to participate in a variety of types of conscious speech activity and to use the various communication roles in terms of social interaction of people with each other and with the world that surrounds them.

The author emphasizes the necessity of the further improvement of the teaching of a foreign language.

Key words: approaches to the teaching of a foreign language, the requirements to the content of teaching a foreign language, personality-oriented teaching, modern teaching of a foreign language, values, a language personality.